

Grad Dob, kamor se je pred nasiljem partizanov zatekla Mavsarjeva družina, je napadla Gubčeva brigada v noči na 27. december 1942. Pepca Jaki iz Šentruperta je o zadnjih trenutkih Mavsarjeve družine dodala nekaj podrobnosti. Darko je z dvema posteljnjima stranicama stolkel betonska tla in naredil luknjo.

Uničena družina

2. del

Potem so se po rjuhah spustili iz prvega nadstropja v mlekarino, od koder so vsi poskakali skozi okno. Razen Jožeta in Vilka, ki jima je uspelo zbežati, so druge zajeli in zaprli v hlev, kjer so jih imeli zaprte do večera. Materin oče, ki je živel na Straži, je takoj odšel na kraj dogajanja, da bi izprosil življenja. Kljub lesenim nogi, kar je bila posledica lova, kjer je bil obstreljen. Ujetnikom je mogel dati dva litra vina in hlebec kruha. Ko ga je stražar zagledal, ga je napodil. Nekateri so mi zatrdili, da so takrat na Dob odšli prosit za življenje Mavsarjevih tudi nekatere ženske iz Šentruperta. Med njimi naj bi bila celo Zgončeva mati.

Ko so očeta hoteli odgnati na zaslisanje, so se ga drugi oklenili in rekli: "Kamor gre ata, gremo tudi mi!" Kaj so natančno počeli z Mavsarjevimi tisti večer, se ne ve. Prebivalci okoljskih vasi vedo povedati, da se je kričanje otrok slišalo daleč naokrog. Zalcí Breznikar mi je rekla, da se tega spominja, kot bi bilo včeraj. Stali so pri miremskem pokopališču sv. Helene in poslušali

grozljivo otroško kričanje. Pepca Jaki nadaljuje, da so v mlekarini na koncu na vso družino streljali s "šneľfajerco". Sprva jih nobeden ni hotel postreliti. Bil je velik jok. Javil se je Simončič izpod Podgorice: "Jaz bom hudiče postrelil." Tako se je po vojni sam hvalil. Simončič je bil sin Simončičeve, ki je živela na posestvu, ki ga je Mavsar kupil pred vojno na dražbi.

Le betonski okvir

3. januarja 1943 popoldne pa je bil pogreb Mavsarjevih. V kroniki piše: "Pogreba se je udeležilo veliko ljudi – bil je pretresljiv in veličasten – kakor je zaslužil. Bili štirje duhovniki." Na Mavsarjevem grobu ni bilo po vojni nobenega znamenja, le betonski okvir.

Marija Janežič, sestra v samostanu na Rakovniku, je zapisala, da je 13. januarja 1943 prišel Jože Mavsar z Žalostne gore k njim, da bi naslednji dan odpotoval v Ljubljano. Zvečer so se Jože, Vilko, Dolfi odpeljali v Ljubljano. Vilko, ki je bil nenadoma iztrgan iz domačega vaškega okolja,

star je bil 12 let, ni dolgo zdržal v Ljubljani. Zato so ga po dveh mesecih poslali "domov" v Šentrupert.

Vilkova smrt

Pepca Jaki je o zločinu povedala naslednje. Ko je Vilko prišel k Jakijevim v Šentrupert, sta naslednji dan s hlapcem in z vozom odšla na grad Rakovnik po divan, na katerem bi

Vilko spal. Ko sta se vračala in bila že blizu prvih hiš v Šentrupertu, je Vilko zagledal dva partizana (Milana Tominca in Jerovška), ki sta prišla iz smeri Drage. Partizani so bili zvedeli, da se je Vilko vrnil iz Ljubljane, zato so ju poslali, da ga ustrelita. Zaradi prestanih grozot se je Vilko partizanov izredno bal. Skočil je z voza in začel teči po cesti nazaj. Partizana sta najprej tekla za njim, potem pa je Milan Tominc pokleknil na eno nogo, pomeril in ustrelil. Fantiča je zadel v nogo, nekaj časa je ta še šepal, nato pa se je blizu kapele zgrudil in obležal. Morilca sta nekaj časa še divje streljala, da bi ljudi prestrašila in bi se potuhnili. Potem ko je Tominc opravil svoj krvniški posel, je odšel v svojo domačo hišo, ki stoji nasproti cerkve v Šentrupertu. Skozi okno sosedove hiše mu je sosedova dekla vsa zgrožena zaklicala, kaj da je storil in zakaj je ustrelil otroka. Zabrnil ji je "Tiho bodi, baba!" in izginil v hiši.

Grob Mavsarjevih v Šentrupertu

Vilka so našli šele naslednje jutro. Ležal je mrtev na cesti, kjer je iz krvavel, zadet je bil v žilo odvodnico. Pokopali so ga v domači grob na šentruperskem pokopališču. Po vsem tem, kar se je zgodilo, si Jože seveda ni upal iz Ljubljane na pogreb. Po vojni je Tominc izjavil, da je Vilka Mavsarja ustrelil zato, da ne bi povedal, kdo je bil vse na Dobu. Šlo je za nizkotno izmikanje in je seveda takoj bil deležen odgovora, da bi bil Vilko lahko v treh mesecih od po boja njegove družine in do lastne smrti že vse povedal.

Dolfijeva smrt

Dolfi Mavsar je bil med prvimi, ki so se prijavili v vaško stražo v Savljah pri Ljubljani. Smrt staršev ga je zelo prizadela. Konec aprila 1943 je odšel v Šentrupert in se pridružil tamkajšnji vaški straži.

2. maja 1943 so partizani napadli postojanko. Branilci so bili v postojanki dobro pripravljeni. Tedaj so partizani začeli "dialog": Klicali so stražarje, naj se vdajo. Toda imeli so dobro izdelan načrt, kako bi ubili Mavsarjevega Dolfija. Začeli so ga klicati po imenu. Odzval se jim je, ker jih je poznal. Bili so domači terenci. Medtem ko je Dolfi govoril in našteval vse, ki so bili pri sežigu njegovih, so se prvi partizani, ki so se splazili do žice, delali, kot da se zagovarjajo. V trenutku, ko je Dolfi govoril, je partizan ustrelil in ga zadel. Dolfi je skozi lino med drugim govoril z domačinom Milanom Tomincom, ki je bil pred tem že udeleženec napada na grad Dob, kasneje pa je ustrelil Vilka Mavsarja.

Pavel Mavsar

Paula Mavsarja so Italijani aretirali verjetno maja 1942 in ga odpeljali v internacijo. Kasneje je bil pri domobranski policiji in po vojni vrnjen iz Vetrinja v Škofove zavode v Šentvidu pri Ljubljani. France Dejak je kasneje dejal, da bi moral biti Pavel kot mladoleten izpuščen, vendar ga je neki partizan v Šentvidu prepoznal, nato pa strahotno pretepel. Kasneje, ko so jih z vlakom peljali v Kočevje, naj bi mu bil nekdo svetoval, naj skoči z vlaka, ker ga bodo gotovo ubili, vendar tega

ni mogel storiti, ker je bil tako pretepen. Po Dejakovi pripovedi je bil Pavel Mavsar ubit v Kočevskem rogu 8. junija 1945.

Tako so komunisti oziroma partizani ubili še desetega člana Mavsarjeve družine. Kar posebej zbode v oči, je vedenje komunistov, potem ko so v šentviškem taborišču zvedeli, da je tam nekdo iz Mavsarjeve družine. Bil je deležen "posebnega postopka" predvsem zato, ker je bil Mavsarjev. Da to ni bilo naključje, lahko vidimo že pri uboju Vilka in nato še Dolfija. Tudi Vilka, 12-letnega fanta, ki že po naravi ni mogel biti za nič kriv, so ubili samo zato, ker je bil Mavsarjev. Enako so se ob napadu na vaško stražo v Šentrupertu lotili Dolfija. Domači terenci (po pripovedi domačinov predvsem Tominc) so izbrali prav njega in ga s prevaro ("pogovorom" na daljavo) pripravili do tega, da jim je skozi lino odgovarjal. Nato so ga ustrelili. Samo zato, ker je bil Mavsarjev. Za šest članov Mavsarjeve družine v gradu Dob pa ni bilo dovolj, da so jih postrelili, ampak so jih morali nato še politizirati z bencinom in zažgati. Niti pokopani niso smeli

lizaciji vložil zahtevo za vrnitev premoženja. Ker ni bilo odziva, je na slovenske politike naslovil številna pisma...

Po vojni je na Slovenskem zavladala popolna komunistična diktatura. Tudi Mirensko dolino je komunizem zelo spremenil. Tako v njeni predvojni podobi kot v mišljenju prebivalcev. Zaradi številnih gradov in cerkva so jo imenovali dolina gradov. Že med vojno sta bili v samem središču doline uničeni graščini Dob in Rakovnik. Konec petdesetih let so na mestu graščine Dob začeli graditi največji slovenski zapor, ki je pravzaprav uresničen simbol diktature, kar se kaže v zaprtosti in prestrašnosti ljudi, čeprav se Slovenija že več let demokratizira. Polstoletna diktatura je tu bolj kot kjerkoli drugje v Sloveniji naredila svoje.

Na tujem pokopališču

Moralo je poteci četrto stoletje od konca vojne, da je Jože Mavsar, duhovnik v ZDA, načel vprašanje prekopa šestih svojih najbližjih iz "tuje ga" mokronoškega pokopališča (brez znamenja, kdo je tam pokopan) na domače v Šentrupertu. Več

za prekop je šla na občino v Trebnje. Tam so ji rekli, da mora za to najprej napisati prošnjo. Prošnjo je poslala, vendar odgovora ni bilo od nikoder. Čez čas je šla vprašat, kakšen je oziroma zakaj ni odgovora. Takrat pa so pokazali pravo barvo. Prejšo jo najprej ponižali z birokratsko gesto (naj napiše prošnjo), nato z zaničevalskim ignoriranjem, sedaj pa so ji rekli, naj o prekopu nič ne govori in naj še naprej tako kot dotlej hodi urejat grob na mokronoško pokopališče. Pepca je ves čas po vojni hodila na pokopališče v Mokronog z avtobusom.

Skrivni prekop

Zaradi brezupnih razmer ji je oskrbnica pokopališča predlagala edino še uresničljivo možnost, da prostor, kjer je Mavsarjev grob, proda in nato čaka, da bo pri novih lastnikih nekdo umrl. Z novimi lastniki se je dogovorila, da jo bodo prišli obvestiti takoj, ko bo umrla mama. Čez kakšni dve leti (bila je še zima, pred pustom leta 1978) ji je lastnik prišel povedati, da je umrla žena in da bodo kopali grob. Takoj je v Šentrupertu najela človeka za kopanje. Dvema kopačema je dala nekaj denarja in pol litra žganja. Takrat ni bilo snega, ta je zapadel nekoliko kasneje. Iz groba so skrbno pobrali vsako koščico, našli pa so tudi Darkov zlati zob.

Najela je nekoga, da je z avtomobilom šel v Mokronog po polivinilaste vrečke, v katerih so bili ostanki kosti. Ko se je zmrčilo, sta vrečke prepeljala na šentrupersko pokopališče; tam jih je spravila v neko cipreso in šla domov po orodje za kopanje. Izkopala je luknjo in kosti položila vanjo. Mavsarjevih šest je bilo tako

po štirinajstdesetih letih "begunstva" končno, čeprav v največji tajnosti, na domačem pokopališču v Šentrupertu. Pridružili so se Vilku in Dolfiju. Naslednji dan je nekdo na grobu opazil sveže razrito zemljo in Jakijevi to takoj sporočil. Odsla je na pokopališče in izkopala globljo jamo. Neki moški je sicer šel mimo, vendar je mislil, da Pepca le ureja grob.

Bili so takšni časi. Le kdo se jih še danes zaveda in ve za njihov pomen? Ali so današnji kaj bistveno drugačni?

Ivo Žajdela

Mavsarjeva družina tik pred partizanskim pokolom

biti na domačem pokopališču. Gre torej za poseben obred ubijanja.

Mavsarjevina

Po vojni je nova komunistična oblast posestvo nacionalizirala. Od tako imenovane "narodne imovine" jo je "kupil" Jože Jerman. Danes na Mavsarjevini živi Jermanova hčerka Justa Zorenč.

Franci Mavsar, ki je poleg Jožeta edini preživel morijo svoje družine, je takoj po sprejetju zakona o denaciona-

ljudi, ki so bili na obisku v Ameriki, je zaprosil za prekop. Tudi svojo sestrčno Pepco Jaki, ki je skrbela za oba Mavsarjeva grobova (šentruperskega in mokronoškega), ko je bila leta 1971 pri njem na obisku. Leta 1972 je Jože prvič prišel na obisk v domovino. Takrat se je v Šentrupertu srečal tudi z Vilkovim morilcem Milanom Tomincom in ga prosil, naj posreduje za prekop, vendar je bila ta prošnja neuslišana. Pepca Jaki se je končno odločila leta 1975. S prošnjo